

תּוֹרָה

ROZMOWA O PIERWSZYCH PIĘCIU KSIĘGACH BIBLI

Marcin Majewski
Paweł Biedziak

Redaktorzy Tory, czyli pierwszych pięciu ksiąg Biblii, nie napisali kroniki historycznej. Spoglądali za siebie, często setki lat wstecz, i próbowali – korzystając ze zbiorowej pamięci, utrwalonej w przekazach ustnych, przechowywanej w pieśniach i modlitwach, zapisanej w regułach moralnych lub liturgicznych, a także na podstawie swoich wyobrażeń o przeszłości i otaczającym świecie – przekazać czytelnikom odpowiedzi na najbardziej nurtujące ich pytania. Książka *Tora. Rozmowa o pierwszych pięciu księgach Biblii* jest zaproszeniem do wspólnego poszukiwania wraz z autorami ukrytych, niekiedy tajemniczych, ale niemal zawsze uniwersalnych i aktualnych przesłań zawartych w biblijnych tekstach.

Marcin Majewski – biblista, hebraista, dr hab. teologii, wykładowca Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie oraz Uniwersytetu Jagiellońskiego. Członek krajowych i międzynarodowych towarzystw biblijnych i filologicznych. Jego ostatnia książka *Pięcioksiąg odczytany na nowo* została nagrodzona przez Komitet Nauk Teologicznych PAN.

Paweł Biedziak – teolog, filozof, od ponad 30 lat związany ze środowiskiem ewangelicznym, przewodnik po Izraelu, dziennikarz, specjalista *public relations*, wieloletni rzecznik prasowy i współtwórca służb prasowych w centralnych instytucjach publicznych. Od 2019 roku dyrektor Stołecznego Instytutu Biblijnego w Warszawie.

Oficyna
Wydawnicza
VOCATIO
www.vocatio.com.pl

ISBN 978-83-7829-347-7

Książki dla tych, których kochamy

TORA

Zarejestruj się na stronie

www.vocatio.com.pl

jako odbiorca naszego newslettera,

*a będziesz otrzymywał informacje o nowościach, zniżkach
i specjalnych promocjach przygotowanych dla naszych Klientów.*

Możesz oczekiwać zniżek nawet o 20–50%

od ceny detalicznej.

TORA

ROZMOWA
O PIERWSZYCH PIĘCIU
KSIĘGACH BIBLI

Oficyna Wydawnicza VOCATIO
Warszawa

fragment promocyjny

Korekta:
Ewa Katarzyna Ambroch

Skład i łamanie:
Studio KARANDASZ

Ilustracje na stronach 75, 85, 87:
Taken from the ESV® Study Bible (The Holy Bible,
English Standard Version®), Copyright © 2008 by Crossway,
a publishing ministry of Good News Publishers. Used by permission.
All rights reserved.

Mapy na stronach 24, 70, 113:
Copyright © Scandinavia Publishing House / © by Wydawnictwo NPD

Projekt okładki:
Studio KARANDASZ

Zdjęcie na okładce:
iStock (157334068)

Copyright © 2022 by Oficyna Wydawnicza VOCATIO
All rights reserved.

Wszelkie prawa do wydania polskiego zastrzeżone.
Książka ani żadna jej część nie może być przedrukowywana,
ani w jakikolwiek inny sposób reprodukowana czy powielana
mechanicznie, fotooptycznie, zapisywana elektronicznie
lub magnetycznie, ani odczytywana w środkach publicznego
przekazu bez pisemnej zgody wydawcy.

W sprawie zezwoleń należy zwracać się do:
Oficyna Wydawnicza VOCATIO
02-798 Warszawa, ul. Polnej Róży 1
e-mail: vocatio@vocatio.com.pl

Redakcja: tel. 504 793 694
Dział handlowy: tel. 508 091 946
e-mail: handlowy@vocatio.com.pl

Księgarnia internetowa:
e-mail: sklep@vocatio.com.pl
www.vocatio.com.pl

ISBN: 978-83-7829-347-7

SPIS TREŚCI

CHRONOLOGIA BIBLIJNA.....	7
WPROWADZENIE.....	13
WSTĘP DO PIĘCIU KSIĄG TORY.....	15
BEREŠZIT (KSIĘGA RODZAJU)	27
ŠZEMOT (KSIĘGA WYJŚCIA)	55
WAJIKRA (KSIĘGA KAPŁAŃSKA).....	79
BE MIDBAR (KSIĘGA LICZB).....	111
DEWARIM (KSIĘGA POWTÓRZONEGO PRAWA).....	139

fragment promocyjny

CHRONOLOGIA BIBLIJNA

Podane wydarzenia i daty, zwłaszcza z czasów sprzed niewoli babilońskiej, są próbą umieszczenia biblijnego przekazu w ramach historii powszechnej. Praca biblistów, historyków i archeologów wciąż wnosi w tę chronologię oraz jej rozumienie kolejne korekty.

1800–1650 p.n.e. – czasy patriarchów.

Ten okres jest tłem dla przesłań biblijnych o wierze, wybraniu i zaufaniu zawartych w narracjach o Abrahamie, Izaaku i Jakubie – protoplastach narodu wybranego, którego część, wedle podań biblijnych, w wędrówce za chlebem trafia do Egiptu.

1580–1250 p.n.e. – czasy niewoli egipskiej.

Wzmianki o dalszych losach Izraelitów w Egipcie, którzy popadli w niełaskę faraonów, stanowią tło dla skonstruowania przez autorów biblijnych uniwersalnych przesłań o Bogu wkraczającym w ludzką historię.

1250–1210 p.n.e. – czasy wyjścia z Egiptu, zawarcia przymierza i wędrówki w stronę Ziemi Obiecanej.

Autorzy biblijni wykorzystają podania o Izraelitach wychodzących z Egiptu i wędrujących po pustyniach pod wodzą Mojżesza do

przedstawienia treści przymierza, które Bóg zawarł z Izraelem.

1200–1030 p.n.e. – czasy sędziów.

Ten okres stanowi tło przekazów biblijnych na temat kształtowania się wspólnoty Izraela i jej zakorzenienia w Ziemi Obiecanej, których bohaterami są plemienni, regionalni przywódcy zwani sędziami. Wedle autorów biblijnych najsławniejszy z sędziów, prorok Samuel, namaszcza Saula na pierwszego króla Izraelitów.

1030–586 p.n.e. – czasy królewskie.

To okres, który autorzy biblijni wykorzystają do skonstruowania ważnych i uniwersalnych przesłań zamieszczonych w narracjach o izraelskich królach, zwłaszcza Saulu, Dawidzie i Salomonie.

1030 p.n.e. – król Saul broni terytoriów zajętych przez Izraelitów m.in. przed najazdami Filistynów.

1010–931 p.n.e. – czasy panowania Dawida i Salomona wspomniane są po latach jako najszczęśliwszy, niemal idealny okres dla Izraelitów. Potomek Dawida ma doprowadzić w przyszłości do wskrzeszenia wolnego Izraela.

967 p.n.e. – Izraelici kierowani przez Salomona budują Świątynię w Jerozolimie.

931 p.n.e. – uwidacznia się podział wczesnego państwa na część północną (Izrael) i południową (Juda).

722 p.n.e. – królestwo północne (Izrael) upada pod naporem najazdu wojsk asyryjskich. Wielu Izraelitów zostaje deportowanych do Asyrii.

728–699 p.n.e. – królestwem południowym (Juda) rządzi król Ezechiasz. Umacnia Jerozolimę. Odpiera najazd Asyryjczyków. Jest to okres działalności proroka Izajasza.

640–609 p.n.e. – na czele Judy stoi król Jozjasz. W tym czasie zostaje znaleziona księga zawierająca prawa nadane przez Boga. Jozjasz przeprowadza reformę religijną. W Jerozolimie działa wówczas prorok Jeremiasz.

597–586 p.n.e. – na Judę dwukrotnie najeżdżają Babilończycy, którzy wcześniej pokonali Asyrię. Ich władca Nabuchodonozor II przeprowadza trzy deportacje Judejczyków, którzy trafiają do niewoli babilońskiej. W 586 r. p.n.e. zostaje zburzona Pierwsza Świątynia.

586–538 p.n.e. – czasy niewoli babilońskiej.

Na wygnaniu w Babilonii judejska elita ze środowiska kapłańskiego poświęca się redakcji ksiąg biblijnych. Prorocy i ich uczniowie zajmują się wyjaśnieniem przyczyn upadku Jerozolimy i zburzenia Świątyni. Przepowiadają także rychłe wyzwolenie. To okres działalności proroka Ezechiela.

538 p.n.e. – Persowie pokonują Babilończyków. Cyrus II, władca Persji, pozwala wygnańcom z różnych krajów wrócić w swoje ojczyste strony.

538–457 p.n.e. – czasy powrotu wygnańców judejskich z Babilonii.

536–400 p.n.e. – wracający falami z wygnania Judejczycy odbudowują Jerozolimę. Powstaje Druga Świątynia Jerozolimska. Zręby judejskiej prowincji, funkcjonującej pod perską kuratelą, odtwarzają Zorobabel i Nehemiasz, namiestnicy perscy z żydowskimi korzeniami. Kluczową rolę zaczynają odgrywać kapłani, wyrastający na przywódców całej społeczności odnowionego Izraela. Wśród nich jest m.in. Ezdrasz, religijny reformator, redaktor ksiąg biblijnych. Prorokami tych czasów są Zachariasz i Aggeusz.

332–164 p.n.e. – czasy dominacji helleńskich władców Bliskiego Wschodu.

332 p.n.e. – na tereny zajmowane przez Żydów wkraczają macedońskie

wojska Aleksandra Wielkiego, pogromcy Persów. Po śmierci Aleksandra w 323 r. p.n.e. jego dawni towarzysze broni toczą boje m.in. o ziemię zamieszkałą przez Żydów. Ostatecznie kontrolę nad tymi terenami przejmują w 190 r. p.n.e. dynastia Seleucydów, której władcy pokonują egipskich Ptolemeuszy.

250 p.n.e. – w egipskiej Aleksandrii rozpoczynają się prace nad przekładem hebrajskich zwojów biblijnych na język grecki. Po około stu latach powstaje greckie tłumaczenie zwane Septuagintą.

168–167 p.n.e. – seleucydzi władca Antioch IV Epifanes przesładuje Żydów i profanuje Świątynię Jerozolimską.

167–63 p.n.e. – czasy machabejskie.

W 167 p.n.e. – wybucha powstanie przeciwko Seleucydom, kierowane przez żydowską rodzinę Hasmoneuszy (Machabeuszy).

164 p.n.e. – Żydzi odzyskują kontrolę nad Jerozolimą. Świątynia zostaje oczyszczona. W 141 p.n.e., po całkowitym wycofaniu się wojsk seleucydzkich z Jerozolimy, państwo żydowskie zyskuje względną niezależność. Traci ją w 63 r. p.n.e. na skutek konfliktów wewnętrznych. Do Jerozolimy wkraczają rzymskie wojska Pompejusza Wielkiego. Wśród Żydów potęgują się oczekiwania mesjańskie i nastroje apokaliptyczne.

63 p.n.e.–638 n.e. – czasy rzymskie i bizantyjskie.

Podczas panowania rzymskiego państwowość żydowska zostaje zredukowana do podległego Rzymowi królestwa, którym w latach 37–4 p.n.e. kieruje Herod Wielki. Później tereny Judei, Samarii i Galilei zostają włączone w całości do rzymskiej prowincji Syria.

6–5 p.n.e. — na świat przychodzi Jezus z Nazaretu, który umiera na krzyżu ok. 30 r. n.e. Jego uczniowie, wierząc w Zmartwychwstanie swojego nauczyciela, zaczynają głosić Dobrą Nowinę o zbawieniu wszystkich ludzi, które dokonało się dzięki śmierci i zmartwychwstaniu Jezusa Mesjasza (Chrystusa). Kolejne pokolenia chrześcijan rozpoznają w Jezusie wcielonego Syna Bożego.

70 n.e. – Rzymianie burzą Drugą Świątynię Jerozolimską w odwecie za wywołane przez Żydów powstanie. Po kolejnym powstaniu żydowskim, w latach 132–135 n.e., Rzymianie zakazują Żydom wstępu do Jerozolimy. Na gruzach miasta budują rzymskie miasto Aelia Capitolina.

Kolejne pokolenia rabinów działających na wygnaniu w Galilei, Syrii, Babilonii – za sprawą, jak wierzą, Najwyższego – utrwalają na piśmie ustne komentarze, które towarzyszyły zawsze Torze spisanej. Najpierw powstaje Miszna, a później Talmud.

Kolejne pokolenia chrześcijan – prowadzone, jak wierzą, przez Ducha Świętego – ustalają zbiór tekstów Nowego Testamentu.

fragment promocyjny

KSIĘGI TORY (PIĘCIOKSIĄG MOJŻESZOWY)

BEREŠIT

(1 Mojżeszowa – Księga Rodzaju)

ŠEMOT

(2 Mojżeszowa – Księga Wyjścia)

WAJIKRA

(3 Mojżeszowa – Księga Kapłańska)

BE MIDBAR

(4 Mojżeszowa – Księga Liczb)

DEWARIM

(5 Mojżeszowa – Księga Powtórzonego Prawa)

fragment promocyjny

WPROWADZENIE

Książka jest zapisem rozmów o Biblii. Wywiady z wykładowcami to podstawowa forma zajęć w Stołecznym Instytucie Biblijnym. Jego słuchaczami są osoby, które – ucząc się stacjonarnie lub zdalnie w formule uniwersytetu otwartego – chcą pogłębić swoje rozumienie Biblii. Wykłady o Torze, prowadzone przez prof. dr. hab. Marcina Majewskiego, zostały zaprezentowane jesienią 2020 i 2021 roku. Świat w tym czasie mierzył się z pandemią. Z tego powodu zajęcia nagrano i udostępniono studentom za pośrednictwem jednej z internetowych platform komunikacyjnych. Zapis przeprowadzonych wykładów posłużył do zredagowania tej książki. Wykładowcy i słuchacze Stołecznego Instytutu Biblijnego pochodzą z różnych środowisk chrześcijańskich. Dlatego wykłady, przy zachowaniu wielkiego szacunku do dziedzictwa judaizmu, zawierają także chrześcijańskie interpretacje Pięcioksięgu. Niniejsza książka jest komentarzem wprowadzającym w świat Tory, adresowanym do każdej osoby zainteresowanej rozpoczęciem lub pogłębieniem lektury tekstów biblijnych.

fragment promocyjny

WSTĘP DO PIĘCIU KSIĄG TORY

Paweł Biedziak: Pierwszych pięć ksiąg Biblii nazwano Pięcioksięgiem. Dlaczego? To jakaś ważna i samodzielna część Biblii?

Marcin Majewski: Tak. To podstawowa część Biblii Pierwszego Testamentu, fundament zarówno dla judaizmu, jak i dla chrześcijaństwa. Nazwa pochodzi od greckiego słowa *Pentateuchos*, czyli pięć zwojów, i odnosi się do ksiąg biblijnych, które Żydzi nazywają Torą. To faktycznie ważna część Biblii. Zwartą, kompozycyjnie samodzielną, ale oczywiście warto ją czytać w kontekście innych ksiąg biblijnych. Czasem pierwszych pięć utworów Biblii nazywanych bywa Księgami Mojżeszowymi, nie tyle jednak ze względu na bezpośrednie autorstwo Mojżesza – choćby dlatego, że język hebrajski, jaki znamy z Biblii, dopiero raczkował w jego czasach – ile na Mojżeszową inspirację, patronat, korzenie tradycji przekazywanej najpierw ustnie, później fragmentami spisywanej, a ostatecznie redagowanej przez środowisko żydowskich kapłanów w czasie niewoli

babilońskiej oraz po powrocie z niej do Jerozolimy, czyli w VI, V i IV wieku p.n.e.

Kto więc jest autorem Tory? Mamy problem z jego wskazaniem?

Rzeczywiście, tak to może wyglądać z perspektywy dzisiejszego czytelnika. Jesteśmy bowiem przyzwyczajeni, że książkę pisze konkretny, znany z imienia i nazwiska autor albo grupa współautorów. Ale we wczesnej starożytności wyglądało to nieco inaczej. Dzieła z tego okresu pisane i redagowane były często przez trudnego do zidentyfikowania autora, czasem zbiorowego. W dodatku wiele utworów powstawało etapami. Podobnie kształtowała się Biblia. U początków poszczególnych jej ksiąg niejednokrotnie występował przekaz ustny, najczęściej w formie łatwych do odtworzenia z pamięci pieśni albo reguł prawnych lub sentencji pomagających w organizacji życia. Tych ustnych przekazów mogło być więcej. Z czasem spisywano fragmenty różnych, starszych i młodszych ustnych tradycji, łącząc różne opowiadania w jeden spójny wątek. Na przestrzeni wielu wieków, począwszy gdzieś od czasów po królu Dawidzie i Salomonie, zajmowali się tym autorzy pochodzący z różnych środowisk. W wypadku Tory, czyli pierwszych pięciu ksiąg Biblii, doszedł jeszcze jeden etap.

Oto na wygnaniu babilońskim i po powrocie z niego do Jerozolimy ktoś to wszystko – czyli spisane i niespisane fragmenty tradycji – zebrał w całość, czyli zredagował, w dodatku interpretując twórczo źródła, z których czerpał.

Tymi redaktorami w dużej mierze były osoby ze środowiska kapłańskiego. Najstarsze teksty prorockie, pisane jeszcze przed

wygnaniem do Babilonii, nie zawierają odniesień do niektórych ważnych podań zawartych w Torze. To wskazuje, że Tory jako jednego spójnego odpowiadania jeszcze wtedy nie było. Po powrocie z niewoli postacie i teksty z Pięcioksięgu będą już przywoływane przez innych autorów biblijnych, w takiej dokładnie formie i kolejności, jak to znamy z Pięcioksięgu. Pośrednio wskazuje to na czas powstania Tory. Kompilowanie wcześniej spisanych oraz ustnych tradycji, uzupełnianie ich, reinterpretowanie, poszerzanie było wyrazem szacunku wobec świętych tekstów. Redaktorzy traktowali je jak piękny ogród, który wymaga twórczej pracy ogrodnika. Tak rozumiano świętość tekstu. Dopiero w początkach naszej ery zaczęła umacniać się inna koncepcja świętości tekstu, której wyrazem miał być zakaz ingerencji w treść świętego pisma.

Jeśli ostateczna redakcja Pięcioksięgu, dokonana przez kapłanów, miała miejsce po powrocie z wygnania do Jerozolimy, to księgi te w swoim tle opowiadają o wydarzeniach często sprzed ponad tysiąca lat.

Tak, choć w wypadku pierwszych jedenastu rozdziałów Księgi Rodzaju mamy do czynienia raczej z rzeczywistością pozahistoryczną. Później dzieje patriarchów z Księgi Rodzaju i opowiadania z Księgi Wyjścia umieszcza się często w przedziale od 1800 do 1200 roku p.n.e., czyli faktycznie całe wieki przed ich spisaniem i zredagowaniem w VI i V wieku p.n.e.

Autorzy spoglądają wstecz, bardziej wyobrażając sobie, jak mogła wyglądać przeszłość, niż ją wiernie rekonstruując. W wielu miejscach widać ślady koncepcji wniesionych przez kapłańskich redaktorów, a zarazem, w dokonanych przez nich

kompilacjach, dostrzegalne są fragmenty starszych tekstów, pochodzących z wcześniejszych okresów. Badacze języka hebrajskiego, nie bez trudności, potrafią je zidentyfikować.

Podobnie jak polski czytelnik Reja, Mickiewicza, Sienkiewicza, Brzechwy, Gombrowicza, Mrożka, Stachury, Szymborskiej, Twardocha lub Tokarczuk. Też rozpozna, który tekst jest starszy, a który młodszy.

Mało tego, jeśli uważał na lekcjach polskiego, odróżni prozę od poezji i dramatu. A jeśli dokładnie się przyjrzy polskiej literaturze, zidentyfikuje pieśni, sagi, legendy, mity, filozoficzne eseje, naukowe rozprawy, opowiadania, eposy, baśnie, a nawet bajki. Bez problemu wskaże też bardziej współczesne formy, np. literaturę faktu albo reportaż prasowy.

Bibliści także to robią. Wskazują na różne rodzaje i gatunki literackie w Biblii, na teksty starsze i młodsze, na kompilacje, reinterpretacje. W jakim celu?

By wydobyć przesłanie płynące z tekstu i zrozumieć, co chciał wyrazić autor natchniony. Jeśli wiemy, że jakiś fragment jest na przykład tekstem dotyczącym prawa – jak zapis Dekalogu, czyli dziesięciu przykazań, który może być jednym ze starszych fragmentów Biblii – odczytamy go inaczej, właśnie ze względu na jego formę, niż na przykład inny, także stary tekst, z 15 rozdziału Księgi Wyjścia, który jest pieśnią. Aby wydobyć przesłanie, trzeba wiedzieć z jakim rodzajem i gatunkiem literackim mamy do czynienia.

Skoro Bóg zdecydował się komunikować z ludźmi poprzez literaturę, to musimy w poszukiwaniu przesłań biblijnych uwzględnić zarówno ograniczenia, jakie dotyczą ludzkiego słowa pisanego, jak i całe bogactwo różnych rodzajów i gatunków używanych przez autorów i redaktorów na przestrzeni dziejów. Przesłania biblijne zostały bowiem ujęte nie w jeden sposób, jak chcieliby niektórzy, odczytując literalnie Biblię jako kronikę świata, lecz na różne sposoby. W pieśniach, poezji, podaniach, sagach, mądrościowych rozważaniach, przysłowiach albo prawnych regułach, kazaniach, katechezach i wielu, wielu innych. Dlatego aby nie zniekształcić biblijnego przekazu, warto wiedzieć, w jaki sposób, przez kogo, w jakich czasach i w jakiej formie został on zapisany, a później zredegowany. Na pewno pomoże nam we właściwym zrozumieniu przesłania nie tylko rozpoznanie, z jakiego kręgu byli autor i redaktor tekstu, ale też jego pierwotny czytelnik. Jak pojmowali świat? Jak rozumieli różne zjawiska? W jaki sposób opowiadali o nich?

Jakie przesłanie płynie z całego Pięcioksięgu?

Czytając pierwsze pięć ksiąg, zauważamy wyraźnie ich koncentryczną strukturę. Cały Pięcioksiąg skupia się na głównym przesłaniu, zamieszczonym w jego centrum. Księgi pierwsza i piąta, czyli Rodzaju i Powtórzonego Prawa, są niejako na zewnątrz w tej strukturze i zawierają w sobie wzajemne odniesienia. Księga Rodzaju stanowi wstęp, prolog do całego Pięcioksięgu, który moglibyśmy nazwać dziejami zbawienia. Natomiast Księga Powtórzonego Prawa to z kolei podsumowanie, epilog całości. Widać też liczne podobieństwa. Pierwsza księga kończy

się śmiercią Jakuba, patriarchy, któremu Bóg, dając początek swojemu ludowi, zmienia imię na Izrael. W zakończeniu piątej księgi żegnamy zaś Mojżesza, przez którego Bóg ogłosił konstytucję Izraela – Torę.

To celowy zabieg?

Tak się wydaje. Forma ma zazwyczaj znaczenie, sama w sobie przynosi ważną treść. Kolejnym elementem tego koncentrycznego układu Pięcioksięgu są Księga Wyjścia i Księga Liczb. Również one mają przepiękne analogie. Choćby wędrówka przez pustynię. W Księdze Wyjścia Izrael idzie przez pustynię na górę Synaj, a w Księdze Liczb wędruje przez pustynię z Synaju. Punktem centralnym jest więc Synaj, a w zasadzie przymierze na nim zawarte. Na treści tego przymierza koncentruje się Księga Kapłańska i zarazem cały Pięcioksiąg.

Jakie to może mieć znaczenie dla chrześcijanina?

Zanim o tym powiem, chcę mocno podkreślić, że Tora jest skarbem podarowanym światu przez judaizm, dla którego wciąż stanowi życiodajną konstytucję. Warto więc, czytając księgi Tory, wydobywać z nich przesłania oparte na kontekście wynikającym z lektury Pięcioksięgu, Proroków i Pism. Pomocą w odczytywaniu będzie też żydowska tradycja teologiczna i prawna, komentarze rabinów i interpretatorów Tory spisanej, której od wieków towarzyszyła Tora ustna. Esencją tej tradycji są Miszna i Talmud. Chrześcijanie mogą oczywiście czytać Torę z perspektywy Nowego Testamentu i nie raz w naszej rozmowie będziemy tak robić. Ale warto też od czasu

do czasu odwrócić porządek i spojrzeć na działalność Jezusa z perspektywy Pięcioksięgu. Nie zrozumiemy bowiem dzieła Chrystusa, który nieustannie odnosi się do Tory, bez jej lektury. Podam przykład.

Jezus zapytany o najważniejsze z 613 przykazań przymierza wskazuje na dwa: jedno z Księgi Powtórzonego Prawa – o miłości do Boga, i drugie – z Księgi Kapłańskiej – o miłości do bliźniego. Dzisiaj wiemy, że jest to też jeden z fundamentów chrześcijańskiego nauczania – w całości pochodzi on z Tory. Albo spójrzmy chociażby na stanowisko Jezusa w sprawie małżeństwa. W tle toczy się spór rabinów o powody do rozwodu zawarte w Torze. Czy można oddalić żonę z każdego powodu, czy tylko z niektórych? Jezus zabiera głos w tym sporze i odwołuje się do ideału, do pierwotnego zamysłu Bożego, czyli koncepcji trwałej jedności małżeńskiej, zawartej w Księdze Rodzaju. Chodzi o słowa o kobiecie i mężczyźnie, którzy nie są już dwoje, ale stanowią jedno ciało. Nauczanie Jezusa wyrasta w dużej mierze z Tory, którą Nauczyciel z Nazaretu komentuje i na nowo interpretuje.

Choćby w Kazaniu na górze z Ewangelii Mateusza.

No właśnie. Interpretacje Jezusa wnoszą nowe rozumienie Tory. Choćby dlatego warto ją poznać. Jest ona oryginalnym amalgamatem dziejów zbawienia oraz prawa. Wtopienie się prawa w historię zbawienia to niezwykła właściwość Pięcioksięgu na tle literatury starożytnego Bliskiego Wschodu. W Torze prawo organicznie wynika z dziejów zbawienia – nie jest zaś osobnym zbiorem nakazów i zakazów narzuconych przez władzę.

Najpierw Izrael doświadcza zbawczego działania Boga, a dopiero później otrzymuje podarowane prawo, które bardziej jawi się jako przewodnik po drogach życia niż kodeks z przepisami. Na początku jest więc łaska zbawienia, a kroczenie po Bożych ścieżkach to pełna miłości odpowiedź Izraelitów, którzy rozumieją, że ścieżki te zostały objawione dla dobra ludzi, aby chronić ich wędrówanie. Są wyrazem troski Boga o człowieka. Przyglądając się z bliska poszczególnym księgom Tory, wielokrotnie będziemy wracali do tych podstawowych zasad ekonomii zbawienia.

Tora pokazuje ludziom działającego Boga?

Tak wierzą zarówno Żydzi, jak i chrześcijanie. Więcej. Uważają, że jest samoobjawieniem zbawiającego Boga. Bóg opowiada o sobie, przedstawia się, chcąc – poprzez okazaną słowem i czynem miłość – wejść w trwałą relację z człowiekiem. Konstytucją tej relacji jest Przymierze synajskie, stojące w centrum Pięcioksięgu. Część badaczy wywodzi słowo *Tora* od starohebrajskiego czasownika *jara*, który znaczy „wystrzelić strzałę do celu, ukierunkować”. Zatem Tora to nie tyle prawo i przepisy, ale przede wszystkim ukierunkowanie ludzkiej wędrówki, wskazówki dane człowiekowi, aby nie pobił się.

Rodzaj busoli życiowej? Żydzi mówią, że dzięki Torze nabywa się mądrości potrzebnej do przemiany życia. Tak aby stało się ono inne, wyraźnie wyróżniające się, święte.

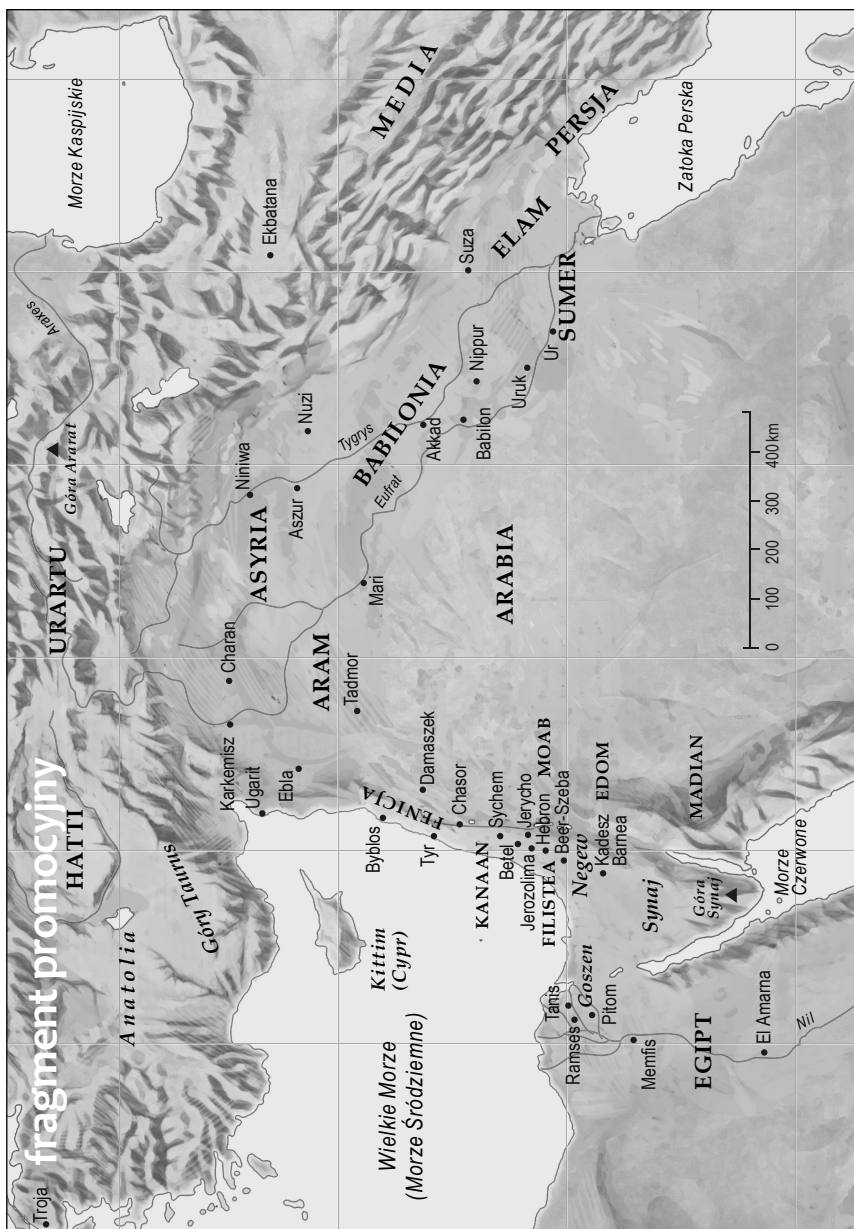
Oczywiście. Tora wskazuje wierzącemu, jak iść do celu. Do Boga. Z tą uwagą, o której już wspomnieliśmy, że wędrówka zgodnie ze wskazaniami Tory nie jest zasługiwaniem na przyjaźń z Bogiem, lecz odpowiedzią człowieka na wcześniejsze, zbawcze działanie Boga. W niewoli babilońskiej Żydzi odkryli jeszcze jedną ważną prawdę. Oto ich wrogowie zburzyli Świątynię Jerozolimską, w której mieszkał Bóg. Ale podczas wygnania powstają zwoje biblijne. To nowe mieszkanie Boga. Jego obecność w Słowie pozwala przetrwać, zachować tożsamość.

Izrael zaczyna pokonywać drogę od wspólnoty skoncentrowanej na składaniu ofiar do wspólnoty stawiającej w centrum Księgę – Słowo, które oznacza Bożą obecność. Najważniejszymi punktami powstających powoli synagog, czyli miejsc modlitwy Izraelitów, staną się *Aron ha-kodesz*, czyli szafa na zwój Tory, oraz *bima* – miejsce odczytywania świętych tekstów. Chrześcijanie odziedziczą ten sposób rozumienia Bożej obecności.

Z tego zrodzi się też dojrzałe rozumienie natchnienia tekstu.

Trudno byłoby natchnienie odnosić do jakiegoś uniesienia jednego autora biblijnego lub też do takiego czy innego układu zdań albo słów w tekście. Dzisiaj człowiek wierzący rozumie, że Bóg skierował do ludzi przesłanie, towarzyszył im w ustnym jego przekazywaniu, spisywaniu przez wieki, ujmowaniu w różne formy literackie, niekiedy w reinterpretowaniu, wreszcie w kompilowaniu w jedną księgę. Wielość rękopisów z różnie zapisanymi tekstami biblijnymi każe poszukiwać natchnienia

Sceny opowiadań i wydarzeń biblijnych*

* Mapa odzwierciedla konteksty geograficzne, polityczne i społeczne opowiadań i wydarzeń biblijnych z różnych okresów historycznych.

w tej właśnie Bożej obecności w przesłaniu, która ma moc zmienić życie wierzącego czytelnika Biblii. Natchnienie nie dotyczy więc poszczególnych słów czy zdań albo wyłącznie autora, ale całego procesu kształtowania się tekstu, któremu towarzyszy Bóg. Tym samym natchnienie odnosi się do przesłania, docierającego do czytelnika, który podejmuje decyzje o zmianie życia pod wpływem Bożej obecności w słowie.